

Nr 37.

Ankom till riksdagens kansli den 27 april 1932 kl. 4.30 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om häradsnämnds tjänstgöring.

Genom en den 16 mars 1932 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 193, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

Lag om häradsnämnds tjänstgöring.

Härigenom förordnas som följer:

Erfordras i tingslag flera än tolv nämndemän, bestämmer Konungen deras antal. Äro nämndemännen flera än tolv eller finnes, i tingslag med tolv nämndemän, allas närvaro i rätten ej erforderlig, fördele häradshövdingen efter samråd med nämnden tjänstgöringen dem emellan. Fördelningen bör ske så, att erforderlig ortskännedom blir företrädd inom nämnden samt att ändring i nämndens sammansättning under ett och samma måls handläggning och avgörande i regel ej kommer att äga rum.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1932.

Genom lagen upphäves 9 § andra stycket i förordningen den 17 maj 1872 angående ändring i vissa fall av gällande bestämmelser om häradsting. I tingslag där vid lagens ikraftträdande finnas flera än tolv nämndemän skola, intill dess Konungen annorlunda förordnar, nämndemän väljas till enahanda antal som tillförene.

I fråga om de skäl, som ligga till grund för förslaget, får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till propositionen.

Nämndemännens antal.

Enligt 1 kap. 1 § rättegångsbalken dömer i häradsrätt härads hövding med tolv nämndemän. Dessa väljas på landet å kommunalstämma och i stad, som lyder under landsrätt, å allmän rådstuga. Enligt kungl. brev den 12 februari 1824 och Svea hovrätts cirkulär den 31 januari 1825 bör för valen varje härad av häradsrätten fördelas i nämndemansdistrikt.

Den i 1 kap. 1 § rättegångsbalken givna regeln angående häradsrätts sammansättning modifieras väsentligen av domförhållningsregeln i 23 kap. 1 § samma balk. Enligt sistnämnda lagrum erfordras icke att flera än sju nämndemän samtidigt skola vara närvarande för att rätten skall vara fullsuttet. Ytterligare stadgas i 1 § av lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingslag för handläggning av vissa mål och ärenden, att häradsrätten vid sådana sammanträden är domför ändå att ej fler än tre av nämnden äro närvarande i rätten.

Föreskriften att nämnden skall bestå av tolv personer har å andra sidan i olika fall icke heller ansetts utgöra hinder att, när så funnits erforderligt, inom ett härad utse mer än tolv nämndemän. Därjämte har i stor utsträckning nämndemännens antal vid en och samma häradsrätt kommit att överstiga tolv genom flera härads förenande till ett gemensamt tingslag. Kungl. förordningen den 17 maj 1872 angående ändring i vissa fall av gällande bestämmelser om härads ting stadgar för sådan händelse i 9 § andra stycket, att nämndemän trots sammanslagningen skola, därest ej Konungen annorledes förordnar, väljas till enahanda antal som förut. Antalet nämndemän kom på grund av sistnämnda stadgande efter hand att i åtskilliga tingslag bliva betydande.

Riksdagen
1901.

Vid 1901 års riksdag väcktes i andra kammaren två motioner, den ena av herrar A. Johanson i Mossebo och A. Magnusson (nr 33) samt den andra av herr E. Åkerlund (nr 62), i vilka motioner starkt missnöje med rådande ordning för nämndens tjänstgöring i sammanslagna tingslag kom till uttryck.

I den förra motionen anfördes bland annat:

Genom 1872 års förordning hade nämndemans uppgift såsom ledamot av häradsrätt i betydlig grad, till stor skada för rättsväsendets sunda utveckling, förminskats. Det vore vanligt att den fördelning av tjänstgöring, som jämlikt 9 § andra stycket i förordningen skulle ske i sammanslagna tingslag, verkställdes på sådant sätt, att olika grupper av nämnden komme att tjänstgöra vid vart och ett av de tillfällen, då ett särskilt mål förekomme till handläggning och företoges till avgörande. Detta förhållande, som vore ägnat att framkalla ganska stor ringaktning för häradsrätten och dess domslut, hade förändrat nämndens ställning därhän, att dess uppgift mera syntes vara att utgöra en hedersvakt kring domaren än ett medansvarigt dömande element av rätten.

På grund av det anförda hemställdes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om sådan ändring i 1872 års förordning, att nämndemännens antal även i de sammanslagna tingslagen måtte bestämmas till 12.

I herr Åkerlunds motion yttrades bland annat:

De sammanslagningar av tingslag, som i följd av 1872 års förordning i allt vidsträcktare mån ägt rum, hade visserligen utövat ett mycket gott inflytande i fråga om snabbhet i rättsskipningen vid häradsrätterna, men det torde icke kunna bestridas att dessa sammanslagningar nästan överallt åstadkommit ganska stor skada i fråga om häradsnämndernas sammansättning och duglighet samt mångenstädes berövat desamma allt inflytande och anseende. De täta tingssammanträdena och de ofta mycket försvårade resorna till och från desamma, som blivit en följd av sammanslagningarna, hade gjort att man på många — troligen de flesta — håll beslutat, att nämndemännen skulle tjänstgöra turvis. Vid en sådan anordning vore nämnden betagen all möjlighet att följa varje mål, som icke kunde slutdömas genast det förekomme, och det vore vidare uppenbart, att upplysningar och råd till vederbörande domare från ständigt växlande nämnder måste bliva av ytterst ringa värde. Det hade ock visat sig, att där tjänstgöringen vore så anordnad ytterst få av nämndemännen plägade behålla sina befattningar längre än de därtill vore nödda och tvungna samt att bygdernas dugligaste och erfarnaste män droge sig för att spilla tid i häradsrätten, då de såge sig urståndsatta att där utöva någon gagnande verksamhet. Jämväl andra omständigheter hade verkat i samma riktning. Enligt motionärens mening vore det lämpligt, att nämndemännens antal nedsattes så, att de alla på en gång kunde tjänstgöra i de respektive häradsrätterna.

Motionen utmynnade i hemställan att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om utarbetande av förslag till sådan ändring i gällande lag, att landets häradsnämnder måtte kunna åtminstone i någon mån återvinna sitt forna anseende och sin betydelse som folklig institution i häradsrätterna.

Med anledning av motionerna avlät riksdagen en skrivelse till Kungl. Maj:t den 3 maj 1901 (nr 72).

I skrivelsen anfördes, att riksdagen funnit en nedsättning av nämndemännens antal till 12 i sammanslagna tingslag ur åtskilliga synpunkter hava goda skäl för sig. Dels stode förslaget härom i överensstämmelse med den i vårt land av ålder gällande principen för häradsrätternas sammansättning, och dels skulle därigenom åvägabringas avsevärda fördelar i fråga om rättsskipningens handhavande vid häradsrätterna. Såsom förhållandena vore i de flesta sammanslagna tingslag medförde det stora antalet nämndemän, mellan vilka i sådana tingslag tjänstgöringen vore fördelad, att de nämndemän, som skulle deltaga i avdömande av uppskjutna mål, ofta ej varit i tillfälle att övervara målens föregående handläggning i dess helhet och understundom helt och hållet saknade kännedom om vad i målet vid föregående rättegångstillfällen förekommit. Visserligen hade enligt 23 kap. 2 § rättegångsbalken häradshövdingen skyldighet att, när dom å häradsting skulle fällas, underrätta nämnden 'om saken, och de skäl däri äro, så ock vad lag i ty fall säger', men denna mer eller mindre kortfattade föredragning kunde ej för nämndemännen er-

sätta den självständiga iakttagelsen såsom grundval för ett personligt omdöme i målet. Genom nedsättning av nämndemännens antal till 12 skulle i detta hänseende åstadkommas en väsentlig förbättring. Nämndemännen finge därigenom tillfälle att mera oavbrutet följa målen och tingsärendenas gång från deras första handläggning, och härav skulle, helt naturligt, alstras ett ökat intresse hos nämndemännen för deras viktiga värv. I princip anslöte sig riksdagen alltså till förslaget att nämndemansantalet måtte i alla tingslag begränsas till 12. Av praktiska skäl funne riksdagen det emellertid ej vara lämpligt att överallt genomföra denna begränsning av antalet. Nämndemännen hade nämligen en hel del andra åligganden än tjänstgöringen vid häradsrättens sammanträden, särskilt att biträda vid vägsynerna. Skulle nu antalet nämndemän oavkortligen nedsättas till 12 inom varje tingslag, komme detta att i stora tingslag, där långt flera nämndemän än 12 finnes, högst väsentligt öka det redan ganska betungande besväret av dylika förrättningar, vilket i sin ordning skulle föranleda motvillighet mot nämndemansuppdraget. Riksdagen ansåge sig ej böra ifrågasätta, att nämndemännens antal överallt begränsades till 12 men funne lämpligt, att det fortfarande borde bero på Konungens prövning, huruvida och i vad mån en nedsättning av nämndemännens antal i de sammanslagna tingslagen borde äga rum.

Under återopande av det sålunda anförda och under uttalande av önskvärdheten utav nämndemansantalets nedbringande till 12, där sådant utan olägenhet kunde vidtagas, hemställde riksdagen, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, i vad mån nämndemännens antal i de tingslag där detsamma överstege 12 lämpligen kunde nedbringas, samt utfärda de bestämmelser därom, vartill utredningen kunde föranleda.

På grund av riksdagens skrivelse verkställdes utredning, som ledde till att genom kungl. brev den 11 juli 1913 nämndemännens antal i nio olika sammanslagna tingslag begränsades. Efter sistnämnda dag har Kungl. Maj:t vid flera tillfällen meddelat förordnande angående inskränkning av antalet nämndemän i sammanslagna tingslag.

Process-
kommissionen.

I processkommissionens år 1926 avgivna betänkande angående rättegångsväsendets ombildning berördes även frågan om nämndemännens antal. Kommissionen föreslog i sådant hänseende, att Konungen skulle äga bestämma antalet nämndemän särskilt för vart tingslag, beroende på det antal domstolssammanträden under året, vid vilka nämnd skulle närvara, och den arbetsbörda, som ansåges kunna åläggas nämndemännen. Med utgångspunkt från att varje nämndeman borde få tjänstgöra högst femton dagar om året beräknade processkommissionen — som föreslog det domföra antalet nämndemän till fem — att i en genomsnittlig domsaga antalet nämndemän skulle bliva omkring fyrtiofem.

Riksdagen
1931.

I kungl. propositionen till 1931 års riksdag (nr 80) angående huvudgrunderna för en rättegångsreform föreslogs det domföra antalet nämndemän fastställt till åtta. Tillika framhölls emellertid, att för utökning av antalet tingssammanträden samt möjliggörande av lämplig arbetsfördelning

inom nämnden det antal nämndemän, som skulle utses för tingslaget, alltid borde sättas ej obetydligt högre än det domföra antalet. Till sistnämnda mening anslöt sig även riksdagen.

Där nämndemännens antal i en och samma domkrets överstiger tolv, erfordras uppenbarligen en fördelning av tjänstgöringen vid häradsrätten nämndemännen emellan. Enligt förutnämnda 9 § andra stycket i 1872 års förordning tillkommer det i sammanslagna tingslag häradshövdingen att efter samråd med nämnden verkställa sådan fördelning. Fördelning av nämndemännens tjänstgöring har emellertid i viss utsträckning tillämpats även i sådana tingslag, där nämndemännens antal icke överstigit tolv men det ansetts onödigt, att alla nämndemännen skulle tjänstgöra samtidigt. Några bestämmelser om vem rätten att verkställa en sådan fördelning tillkomme, finnas dock ej.

Ej heller finnas bestämmelser *hur* fördelningen skall äga rum. Mycket skiftande principer ha även tillämpats i olika domsagor, varöfver i propositionen lämnas en utförlig redogörelse.

Frågan om nämndemännens tjänstgöring har på senare tid bragts under Kungl. Maj:ts övervägande särskilt genom yttranden, som Svea hovrätt den 19 september 1926 och den 27 januari 1927 avgivit rörande frågan om tätare tingssammanträden i häradsrätterna. I det förra yttrandet anförde hovrätten bland annat:

Om man ej ville vedervåga nämndens nuvarande ställning och utsätta sig för risken att nämndemännen nedsjönke till ett slags betydelselösa tingsvittnen, borde det tillses, att hinder ej mötte för sådant anordnande av nämndens tjänstgöring, att 1) vid handläggning av vart och ett av de särskilda målen och ärendena i nämnden sütte ledamöter med kännedom om de lokala och personliga förhållanden, som kunde vara av betydelse för detta måls eller ärendes behandling, samt 2) i måls eller ärendes fortsatta handläggning deltog samma nämndemän, som förut övervarit handläggningen.

I yttrandet den 27 januari 1927 betonade hovrätten vikten av vad hovrätten i sitt tidigare yttrande framhållit samt anförde vidare:

Ansåge man, i likhet med hovrätten, att ett försvagande av nämndens sakliga kompetens och auktoritet innebure en väsentlig förlust för vårt rättegångsväsen, vore det angeläget, att nämndens ställning icke sattes på spel genom en fördelning av nämndemännens tjänstgöring, som ej toge sikte på de av hovrätten framhållna omständigheterna. Erfarenheten visade emellertid, att detta förhållande ingalunda överallt stode klart för dem, som bestämde om nämndemanstjänstgöringens fördelning. Hovrätten erinrade om att processkommissionen i sitt betänkande påpekat — med framhållande hurusom nämndens betydelse mångenstädes kommit att försvagas i samband med sammanslagning av tingslag — att, medan nämndemännens antal efter en sammanslagning vanligen bibehållits oförändrat, en sådan arbetsfördelning mellan dem icke sällan gjorts, att i allmänhet åtminstone de flesta av de vid ett måls avdömande tjänstgörande nämndemännen icke mera än delvis övervarit målets handlägg-

Fördelningen
av nämnde-
männens
tjänstgöring.

Svea hovrätt.

ning. Att så vore fallet ansåge hovrätten sig kunna vitsorda. Men ej mindre betänkligt vore, att man på många håll syntes sakna insikt om angelägenheten av att vid tjänstgöringens fördelning behövt av representation för de särskilda delarna av ett tingslag bleve så långt som möjligt tillgodosett. En väsentlig ändring till det bättre syntes härutinnan ej kunna påräknas utan ett ingripande av lagstiftningen. De nu gällande bestämmelserna, som härvidlag helt lade avgörandet i häradshövdingens hand, syntes böra ersättas av föreskrifter, som fastslog de principer, man ansåge önskvärda, och undanröjde vissa hinder för en rationell tjänstgöringsfördelning, som de nu gällande bestämmelserna medförde. Hit räknade hovrätten de bestämmelser i 1 kap. 1 § rättegångsbalken, som syntes innebära, att en valkretsindelning för nämndemansval skulle byggas på enmansval i varje valkrets, en anordning, som i hög grad försvårade möjligheten att låta nämndemän från en och samma trakt växelvis tjänstgöra i rätten.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställde hovrätten, att Kungl. Maj:t, oberoende av den behandling, som komme att ägnas frågan om tingslags sammanslagning eller tätare sammanträden i bestående tingslag, måtte med det snaraste till legislativ behandling upptaga frågan om fördelning av tjänstgöringen mellan nämndemännen i tingslag, där deras antal överstege tolv.

Utkast till lag om antalet nämndemän.

Efter inhämtande av yttranden från rikets häradshövdingar utarbetades inom justitiedepartementet, med biträde av presidenten K. Schlyter såsom särskilt tillkallad sakkunnig, utkast till »lag om antalet nämndemän i vissa tingslag» med tillhörande promemoria.

Enligt förevarande utkast skulle, där i tingslag erfordrades flera än tolv nämndemän, Konungen äga bestämma deras antal. Där minst fjorton nämndemän funnes, skulle häradshövdingen efter samråd med nämnden fördela tjänstgöringen dem emellan. Fördelningen borde ske så att uppskov på sedvanlig tid med måls handläggning eller utslags beslutande ej föranledde växling i nämndens sammansättning.

Till närmare utveckling av principerna för fördelningen av nämndemännens tjänstgöring anfördes i promemorian:

»I de domsagor, där hänsyn redan tagits till önskvärdheten av kontinuitet i nämndens sammansättning, har man i allmänhet sökt uppnå sådan på det sätt, att nämnden indelats i grupper och att varje grupp tjänstgjort å viss rättegångsdag under varje tingssammanträde, i samband varmed det iakttagits att uppskov i målen ägt rum till motsvarande rättegångsdag. — — —

Principen att såvitt möjligt samma nämndemän böra tjänstgöra under varje måls hela handläggning har kommit till positivt uttryck i lagutkastet. För uppnående av detta önskemål bör varje grupp nämndemän indelas till tjänstgöring å rättegångsdagar med mellanrum motsvarande den tid ett mål sedvanligen uppskjutes (alltså i regel fyra veckor). Föreskriften utesluter uppenbarligen icke att i undantagsfall — när på grund av måls synnerligen brådskande beskaffenhet eller av annan orsak uppskov äger rum på kortare eller längre tid än fyra veckor — annan nämnd kan komma att deltaga i målets fortsatta handläggning.

I många domsagor har det visat sig möjligt att vid nämndens indelning till tjänstgöring beakta ett annat av Svea hovrätt i ovannämnda yttranden framhållet önskemål, nämligen att i nämnden måtte sitta ledamöter med kännedom om de lokala och personliga förhållanden som kunna vara av betydelse för de olika målen eller ärendenas behandling. Detta önskemål har i en del fall tillgodosetts på det sätt, att när ett tingslag uppstått genom sammanslagning av flera tidigare tingslag, de förutvarande olika nämnderna bibehållits såsom tjänstgörande å var sin rättegångsdag, till vilken då målen från de förutvarande skilda tingslagen alltjämt förlagts. I andra fall har en allsidig sammansättning av nämnden åvägabragts på det sätt, att det tillsetts att i varje grupp av nämndemän funnits representanter för tingslagets olika delar. — — Även utan särskild lagbestämmelse synes kunna förväntas att häradshövdingarna vid nämndemännens indelning till tjänstgöring beakta angelägenheten av att — där icke lokala nämnder anlitas för mål från olika delar av tingslaget — inom varje grupp av nämndemän tingslagets olika delar bliva så likformigt som möjligt representerade.»

Över utkastet och promemorian infordrades ytterligare yttranden från rikets hovrätter, häradsrätter och häradshövdingar, varjämte tillfälle bereddes föreningen Sveriges häradshövdingar att inkomma med utlåtande. Det övervägande antalet av de myndigheter, som på grund av remisserna avgivit utlåtande, däribland de tre hovrätterna, ha tillstyrkt, att lagutkastet lades till grund för lagstiftning i ämnet. Särskilt av Svea hovrätt har därvid emellertid erinrats, att båda de av hovrätten i dess ovan omförmälda utlåtanden angivna principer borde komma till uttryck i lagen. Om, på sätt lagförslaget innebure, grundsatsen »samma mål, samma nämnd» lagfästes, medan betydelsen av nämndemännens personal- och lokalkännedom ej på lika auktoritativt sätt underströkes, kunde det befaras, att den senare grundsatsen efter hand förlorade sin livskraft. Hovrätten funne det därför angeläget, att båda de nämnda principerna vunne erkännande i lagtexten vid sidan av varandra.

Yttranden.

Med ledning av de inkomna yttrandena utarbetades inom departementet nytt förslag i ämnet. Till motivering av detsamma anför föredragande departementschefen i propositionen:

Departementschefen.

»Med den på min hemställan igångsatta utredningen av frågan om lämplig fördelning av tjänstgöringen mellan nämndemännen vid häradsrätterna avsågs i första hand att undersöka, huruvida — på sätt redan skett i ett flertal tingslag — nämndemännens antal och tjänstgöring kunde så bestämmas, att samma nämndemän i regel komme att deltaga i varje särskilt måls handläggning från början till slut. Den verkställda utredningen har givit vid handen, att för det åsyftade målets uppnående är önskvärt, att i lag uttryckligen fastslås ej mindre rätt för Kungl. Maj:st att i alla förekommande fall bestämma antalet nämndemän i tingslag där flera än tolv sådana erfordras, än även de principer efter vilka tjänstgöringens fördelning mellan nämndemännen bör äga rum. Därigenom att det åt

Kungl. Maj:t överlåtes att bestämma nämndemännens antal även i andra fall än då ett tingslag uppkommit genom sammanslagning av flera förutvarande tingslag lösas tvistefrågorna, dels huruvida i tingslag omfattande allenast ett härad antalet nämndemän över huvud kan bestämmas till högre siffra än tolv, dels ock vem bestämmanderätten härom tillkommer. I fråga om principerna för en fördelning av nämndemännens tjänstgöring synes erkännande böra beredas icke blott, såsom i det remitterade lagutkastet föreslagits, principen 'samma mål, samma nämnd' utan även, i enlighet med vad särskilt Svea hovrätt påyrkat, principen om nämndens allsidiga ortskänedom.

När det utan avgörande olägenhet med hänsyn till önskvärldheten av en jämn arbetsfördelning på de olika rättegångsdagarna av ett allmänt tings- sammanträde låter sig göra att å varje särskild rättegångsdag uteslutande anlita nämndemän från visst eller vissa av de gamla tingslagen samt uteslutande eller företrädesvis handlägga mål och ärenden som anknyta sig till samma tingslag, innebär detta otvivelaktigt ur båda de nyss angivna synpunkterna en tillfredsställande ordning. Att genomföra en dylik anordning med lokala nämnder där den icke redan på grund av gammal tradition existerar skulle emellertid nog i allmänhet visa sig förenat med betydande svårigheter. Här bör i stället den andra utvägen anlitas: man får tillse att nämnden varje rättegångsdag består av representanter för tingslagets olika delar. En anordning med lokala nämnder kan lätt tänkas komma i kollision med intresset av snabbare rättsskipning. Om man i stället för relativt få tingsammansträden, vart och ett omfattande ett flertal rättegångsdagar, önskar införa ett dubbelt eller flera gånger så stort antal sammansträden om en å två rättegångsdagar, skulle fördelen av dessa täta sammansträden i stor utsträckning neutraliseras, därest domaren vid målens fördelning mellan rättegångsdagarna ständigt skulle behöva hava för ögonen, att vid de skilda sammansträdena tjänstgjorde olika lokalbetonade nämnder. För att anföra ett exempel är det för invånarna i en till domsaga hörande större stad uppenbarligen fördelaktigare att kunna få sina mål i häradsrätten handlagda en dag i veckan, därvid staden i rätten är representerad av ett par nämndemän, än att få alla sina mål handlagda blott en dag i månaden inför en nämnd av uteslutande invånare i staden. På grund av vad sålunda anförts bör tydligen principen om nämndens allsidiga ortskänedom vid lagens avfattning komma till uttryck i så allmänna ordalag, att båda de angivna utvägarna för principens förverkligande omfattas av lagens formulering.

För ett genomförande av principen om nämndens kontinuitet under de särskilda målens hela handläggning och avgörande torde, där ej arbetsbördan är så ringa att en tolvmannanämnd i princip kan fungera vid alla tingsammansträden, som regel krävas att nämndemän finnas till sådant antal, att de kunna uppdelas i grupper tjänstgörande å rättegångsdagar med ett mellanrum motsvarande den tid — i regel fyra veckor — ett mål

vanligen uppskjutes. Med hänsyn härtill är det av vikt att i varje tingslag finnes just det antal nämndemän som erfordras för en rationell fördelning av tjänstgöringsskyldigheten. En dylik fördelning kan emellertid ifrågakomma även i tingslag med blott tolv nämndemän, såframt allas närvaro ej är behöflig för att rätten skall äga erforderlig orfskänndom. I likhet med Svea hovrätt anser jag att bestämmanderätten angående tjänstgöringens fördelning bör tillerkännas härads hövdingen — uppenbarligen efter samråd med nämnden — icke blott när nämndemännen med hänsyn till sitt antal kunna indelas i olika grupper, utan när helst regler erfordras angående tjänstgöringens fördelning.

I anslutning till vad jag sålunda anfört finner jag det inom departementet upprättade lagutkastet böra läggas till grund för lagstiftning i ämnet. I fråga om utkastets särskilda bestämmelser samt de däröver avgivna utlåtandena får jag anföra följande.

Vad till en början angår den Kungl. Maj:ts tillagda rätten att bestämma antalet nämndemän i de olika tingslagen, torde det ligga i sakens natur, att ett ingripande från Kungl. Maj:ts sida icke bör äga rum med mindre det påkallas för tillgodoseende av rättsskipningens krav. Uppenbarligen bör största möjliga hänsyn tagas till nämndens och orfsbefolkningens önskan, att det hittillsvarande antalet nämndemän i ett tingslag icke måtte ökas, även om nämndemännen i detta tingslag härigenom komma att bli jämförelsevis hårt betungade med tjänstgöring. Men även i fråga om minskning av nämndemännens antal bör stor hänsyn tagas till de lokala önskemålen, i den mån detta kan ske utan kränkning av den för fördelningen av nämndemännens tjänstgöring uppställda principen om kontinuitet i nämndens sammansättning. Självfallet skall varje minskning av nämndens antal genomföras efter hand i mån av nämndemäns avgång på grund av avsägelser, tjänstgöringsperiodens slut m. m. och med beaktande av att vederbörlig orfskänndom städse blir företrädd inom nämnden.

Till hovrätternas allmänna uppsiktsplikt över rättsskipningen i underdomstolarna torde, om en lagstiftning i föreslagen riktning genomföres, komma att höra att, när anledning därtill föreligger, taga initiativ till jämkning i antalet nämndemän i visst tingslag. Initiativ till ökning av nämndemännens antal torde emellertid som regel komma att utgå från orfsmyndighet: häradsrätten eller härads hövdingen.

Någon ändring i gällande bestämmelser torde icke erfordras för tillgodoseende av önskemålet att — till underlättande av att nämndemän från samma trakt växelvis må kunna tjänstgöra i rätten — från en och samma valkrets flera nämndemän skola kunna utses.

Den från olika håll ifrågasatta jämkningen i kontinuitetsprincipens tillämpning för det fall att mål från olika rättegångsdagar sättas på utslag till ett slutsammanträde torde ej behöva sträcka sig längre än som skett i det remitterade utkastet. Tydligen bör varken å slutsammanträde eller eljest utslag *beslutas* av häradsrätten med annan nämnd än den som tjänst-

gjort under målets föregående handläggning. Däremot synes det ej vara erforderligt att hela nämnden återkommer för att närvara vid ett tidigare beslutat utslags *avkunnande*. Den påpekade olägenheten av att vid slutsammanträden ett flertal olika nämndemansgrupper skulle behöva sammanträda undgås, såsom Svea hovrätt påpekat, om man tager för regel att hålla överläggning i målen samma dag som de överlämnas till utslag och då träffa avgörande i sak, så att allenast utslaget avfattande och avkunnande uppskjutes. Skulle emellertid vid avfattandet av ett utslag i visst mål i enlighet med den mening som omfattats vid överläggningen rättens ordförande finna, att överläggningen i sak måste på någon punkt återupptagas, bör för dylikt undantagsfall tydligen hela den i målets tidigare handläggning deltagande nämnden kallas till slutsammanträdet.

Understundom kunna jämkningar i kontinuitetsprincipens tillämpning bliva nödvändiga, om man vill möjliggöra önskvärda omflyttningar i nämnden eller byten mellan olika nämndemansgrupper vid ett årsskifte eller vid början av ett nytt ting. Tydligt är att även eljest de talrika uppskov som förekomma i nu bestående rättegångsordning måste försvåra principens stränga upprätthållande och kunna leda till att ett inhämtande ur protokollen av utredningen i ett mål understundom, även vad nämnden angår, får ersätta det egna omedelbara tillgodogörandet av vad som förekommer inför rätten. Med rätta har ock framhållits, att syftet med den angivna principens lagfästade vore, icke att fastslå en undantagslös regel utan allenast att giva legislativt erkännande åt ett önskemål av principiell natur, vilket skulle förverkligas så långt förhållandena det medgäve. För att icke ett stadgande i angiven riktning skall framstå som undantagslöst, synes i enlighet med från olika håll framställda yrkanden i lagutskottets tredje punkt böra inskjutas orden 'som regel'. I tingslag, där olika grupper av nämnden tjänstgöra var sin rättegångsdag, bör givetvis icke utan vägande skäl uppskov i mål ske till rättegångsdag då annan grupp tjänstgör.

Vad angår de olika sätten för tjänstgöringens fördelning synes, såsom Svea hovrätt framhållit, en sådan fördelning vara att föredraga, som ej medför långvariga uppehåll i den särskilde nämndemannens tjänstgöring. Olika metoder kunna uppenbarligen vara lämpliga för skilda trakter av landet med deras olikartade kommunikationsförhållanden. I tätare bebyggda delar kan det lämpa sig att de olika nämndemansgrupperna tjänstgöra var sin rättegångsdag. Där mycket långa tingsresor förekomma, kan det vara lämpligare att samma nämndemän tjänstgöra ett par dagar i sträck.

Vid nämndens indelning i olika grupper kan antalet nämndemän i varje grupp med hänsyn till de lokala förhållandena i olika tingslag bestämmas olika. Tydligen bör antalet aldrig sättas lägre än åtta. Enligt min tanke torde, när ej särskilda skäl till annat föranleda, det vara tillfyllest att nio nämndemän indelas att samtidigt tjänstgöra.

Där ej flera än tolv nämndemän finnas kan tydligen någon verklig gruppindelning ej göras, utan måste, därest en fördelning av tjänstgöringen anses böra äga rum, denna ske efter andra principer. Finner härads-hövdingen att exempelvis nio av de tolv nämndemännen böra närvara vid varje tingssammanträde, kan såsom i den remitterade promemorian antydes en fördelning av tjänstgöringen ske på det sätt, att successivt tre av nämndemännen befrias från tjänstgöring under ett helt ting i följd. Även på annat sätt kan en fördelning av tjänstgöringen ske med bevarande i huvudsak av kontinuiteten i nämndens sammansättning, exempelvis så, att samma nio nämndemän tjänstgöra två sammanträden i följd och där-efter i tur och ordning en nämndeman utbytes mot en annan. Genomföres en sådan indelning och sker ej rubbning på grund av laga förfall eller eljest, komma alltid under minst tre sammanträden i följd att tjänstgöra samma åtta nämndemän jämte två varierande, och sju nämndemän komma alltid att vara desamma under minst fem sammanträden i följd. En dylik fördelning av tjänstgöringen kan tydligen äga rum icke blott inom en *nämnd* bestående av tolv ledamöter utan även inom en *grupp* om tolv nämndemän, t. ex. inom en lokal nämnd i ett sammanslaget tingslag. Olägenheten av de relativt långa avbrotten i enskilda nämndemäns tjänstgöring vid tillämpningen av nu antydda sätt för tjänstgöringens fördelning kan i viss mån uppvägas därigenom att nämndemännen under ledig-heten från de allmänna tingssammanträdena anlitas för rannsakingar och andra extra förrättningar.

På sätt styrelsen för föreningen Sveriges härads-hövdingar erinrat, fö-rekommer det, att även i tingslag, där häradsrätten sammanträder var fjärde vecka, mål regelmässigt uppskjutas på åtta veckor. Ett dylikt för-farande är med hänsyn till angelägenheten av målens skyndsamma hand-läggning mindre tillfredsställande och bör uppenbarligen icke läggas till grund för fördelning av nämndemännens tjänstgöring. Vidare måste så-som ett missförhållande betecknas, att till en rättegångsdag utsätts flera mål än som då kunna medhinnas. Då mål på grund härav måste skjutas över till en följande rättegångsdag, kan lätteligen växling i nämndens sammansättning komma att äga rum.»

Över lagförslaget inhämtades yttrande av lagrådet, som anförde bland annat:

Lagrådet.

»Med den anordningen, att skilda grupper av nämndemän tjänstgöra å olika rättegångsdagar av varje allmänt tingssammanträde, uppstå emel-lertid svårigheter beträffande avslutningssammanträdet för tinget, då mål som tidigare förevarit inför skilda nämnder, skola avdömas på sam-ma dag. Att till slutsammanträdet inkalla samtliga ledamöter i dessa nämnder har mött betänkligheter särskilt av kostnadshänsyn. Enligt förslag, som framlagts av Svea hovrätt, skulle denna olägenhet kunna undgås genom att med nämnd, som ej skall komma tillstådes vid slut-

sammanträdet, överläggning hålles i samband med målets sista handläggning och därvid målet i sak avgöres, ehuru med utslagets avfattande och avkunnande får anstå till slutsammanträdet.

Då det i remissprotokollet heter, att tydligen varken å slutsammanträde eller eljest utslag bör *beslutas* av häradsrätten med annan nämnd än den, som tjänstgjort under målets föregående handläggning, men att det ej synes vara erforderligt, att hela nämnden återkommer för att närvara vid ett tidigare »beslutat» utslags *avkunnande*, synes dock detta uttalande vara i visst behov av förtydligande. Såsom av anförandets fortsättning framgår, avses med det tidigare »beslutet» allenast en överläggning i målet. I domboken för överläggningsdagen bör därför enligt lagrådets mening icke utslaget införas utan blott en anteckning göras därom, att överläggning skett. Sedermera författas utslaget av ordföranden och avkunnas av häradsrätten med den då tillstädesvarande nämnden. Det är denna nämnd, som med ordföranden beslutar utslaget, och den är således befogad att överrösta ordföranden samt därmed giva målet en annan utgång än den, vilken framkommit såsom resultat av omförmälda överläggning. Blott rent undantagsvis torde något sådant kunna inträffa, då för det fall, att särskilda grupper av nämndemän äro indelade till tjänstgöring å de olika rättegångsdagarna, dessa grupper tydligen böra vara representerade i nämnden vid slutsammanträdet. Skulle ordföranden vid utslagets författande finna sig icke kunna vidhålla den mening, som gjort sig gällande vid överläggningen, bör han — på sätt i remissprotokollet framhålles — inkalla hela den nämnd, med vilken han överlagt.»

Utskottet.

Utskottet har icke funnit anledning till erinran vare sig mot lagförslaget i vad det innebär, att Konungen, när i ett tingslag erfordras flera än tolv nämndemän, skall äga bestämma deras antal, eller mot vad förslaget innehåller om befogenhet för häradshövdingen att efter samråd med nämnden fördela tjänstgöringen nämndemännen emellan.

Beträffande de principer, som vid fördelningen skola iakttagas, vill utskottet särskilt framhålla, att kravet på erforderlig ortskänedom inom nämnden i allmänhet bör kunna på ett fullt tillfredsställande sätt tillgodoses utan anordnande av särskilda lokala nämnder, av vilka var och en representerar uteslutande viss del av tingslaget. Vad angår den i lagförslaget tillika upptagna principen, att fördelningen skall ske på sådant sätt att ändring i nämndens sammansättning under ett och samma måls handläggning och avgörande i regel ej kommer att äga rum, synes väl icke kunna förnekas, att ett konsekvent genomförande av samma princip måste möta vissa svårigheter i fråga om de särskilda sammanträden, som bruka hållas för avslutande av de lagtima tingen och varvid mål, som handlagts i närvaro av olika nämnder, ofta torde komma att samlas till avgörande samma dag. Det synes emellertid utskottet, att lagförslaget, som icke

uppställer nämnda princip såsom någon undantagslös regel, även härutinnan lämnar så mycken frihet vid fördelningens verkställande, att jämväl för sluttingens del ett praktiskt tillfredsställande resultat bör kunna ernås utan inkallande av onödigt stort antal nämndemän.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att förevarande proposition må av riksdagen bifallas.

Stockholm den 26 april 1932.

På första lagutskottets vägnar:

A. ÅKERMAN.

Vid ärendets behandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar Åkerman, Klefbeck, Larson i Lerdala, Schlyter, Bismark, Öhman och Julin*;

från andra kammaren: herrar Lindqvist i Halmstad, Nilsson i Antnäs*, Lindley, Hedlund i Östersund, Johansson i Brånalt*, Christenson*, Bergström i Bäckland och Rudén.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.